

משה שמיר (1921 - 2004) כסופר ילדים

אלכס זהבי

משה שמיר היה מן המובילים בסופרי "מדור הארץ", והרומנים שלו "הוא הולך בשדות", "במו ידיו", ו"מלך בשר ודם" היו ראשונים מסוגם בספרות הישראלית בשנות ה-40 המאוחדות ובשנות ה-50 וה-60. כמו סופרים אחרים בני דורו שנולדו בארץ - ס' יצהר, ב' תמוז, א' מגד ונ' שחם - כתב שמיר לילדים במקביל לכתבתו למבוגרים ("ידידיו הגדולים של גדי", 1947, נכתב סמוך ל"הוא הלך בשדות" 1947). אך שלא כמו ס' יצהר, למשל, שייחד צורות כתיבה לילדים, כתיבתו של שמיר (בעיקר לבני נוער) הייתה שלוחה של מסלול כתיבת העיקר. כשהחל שמיר לכתוב לילדים, הייתה קיימת ספרות ילדים א"י מלדעת לנמענה, שהיו בה ספרים של כ' גוטמן, א' שמואל, י' שטרנוסיף, פניה ברגשטין, וכמובן לאה גולדברג שהייתה גם סופרת ילדים גדולה. אולם בכתיבתו של שמיר לא ניכר שהכיר את דפוסי הספרות הזו, את לשונה ואת האופן ש/בו תפסה את הילד בן-זמנה.

ב"ידידיו הגדולים של גדי" הלשון רחוקה מלשון ספרות הילדים. הסיפורים לקורא הצעיר משמשים גם לתיווך מידע (בסיפור "למה גדלו העצים") וגם להעברת מסרים אידיאולוגיים בני זמנם (גדי יהיה עובד אדמה; זיוה מכינה חריצי גבינה ושולחת אותם לילדים באירופה). היסוד הפנטסטי בסיפורים הוא האנשה של עצמים ובעלי חיים מוכרים.

ב"אחד אפס לטובתנו" (1951) עלילות הסיפורים מתרחשות בעיר, אלא שהסיפור "קול מעיר", שהוא סיפור הוויי בעל מסר חברתי, העיר הוא, למעשה כפר (יש בה רפת וחלבן). בעלילות "אחד מעיר" יש סיפור חבורה לא מפותח וכן ב"אחד אפס לטובתנו" האמור להעביר מסר חברתי (סיוע לאב החולה של יוסי בכסף שנאסף לרכישת כדורגל ועוד). מעשי הצדקה בסיפור הארוך הזה כמו שאולים מספרות הילדים הצדקנית מהמאה ה-19; הסיפורים וחיקוי לשון הילדים מהשוליים אינם אמינים.

ב"סיפורים בשלושה קולות" (1979) כלולים סיפור שני הקבצים הקודמים המובאים כלשונם במהדורות הראשונות, ולצד סיפורים חדשים על ביאליק ועל יציב (העורך הראשון של "דבר לילדים"), מופיע גם כמו עיבוד לילדים של סיוס ל"במו ידיו".

"הגלגל החמישי" (1961) הוא סיפור הילדים הארוך הראשי של שמיר. עניינו הוא מסע טרקטור מנמל חיפה לקיבוץ בגליל. בזכות הרפתקאות שונות ומשונות שנקרות בדרך הקוראים מתוודעים לביורוקרטיה, למעברה, למשה ולמשטרה וכמובן לקיבוץ אפיזודות מתובלות בהומור הנמהל במתח. הטקסט הוא גדוש מדי וסיפור - המעשה מוסר על - ידי מידע, התייחסות למצבים אנושיים ועוד. הסיפור הוא תלוי מקום וזמן, וחלק מן המסופר אינו עשוי להיות מובן לקוראים שעולם המבוגרים זר להם: כל גיבורי הספר הם מבוגרים, והיחסים ביניהם שזורים אירוטיקה מאופקת, בעיות פרנסה, אי שקט בגלל ההירארכיה בקיבוץ ועוד "בא לעכו" (1975), שהופיע בסדרת "דן חסכן", הוא ספר הטוב ביותר של שמיר שנכתב לנוער, מבנה הספר הוא פרק "עכשווי" המתרחש בישראל שבהווה, והוא במתכונת סיפור רווי לנוער, ופרק שבו הסב מספר על ילדותו ועל נעוריו במתכונת של "במו ידיו". הסיפורים מובאים לסירוגין. סיפורו של הסב עשיר בהתרחשויות ומעניין, אך זר לקורא הישראלי הצעיר ואינו מתווכ לו. פרקים אלה זכו לפתוח של שמיר בספר "לא רחוקים מן העץ - קורות בית אחד בישראל" (1989).

בכתבתו לילדים צעירים ולבני נוער ראה שמיר את עצמו מחוייב להעביר מסרים חלקם בעלי משמעות זמנית ומקומות וחלקם אוניברסלים ולהעביר מידע. כישוריו כמספר מעולה בא לידי ביטוי רק בפרקי "במו לבו", אלה שלא נעשה בהם מאמץ לגשר בין העולם המרתק אך הזר של הסב לבין עולמם של הקוראים.